

Fundatio
Alpaidis
Fundatricis
Capituli

Hoegaarden

FUNDATIO ALPAIDIS FUNDATRICES CAPITULI
Hoegardiensis contenta in antiquo missale reperto
in camera tenebrosa in archivis ecclesiae Hoegardiensis
signataque manu publici notarii.

Tekst van Vilvoorde
gecopieerd door Die Voecht.

Tekst van H. De wachtenonck
kanunnik van Luik.

(Tekst van Universiteit van Luik
No 1972 : Wachtendonck - Collectio
diplomatum fo 7 tot 11

Notandum quod Alpaidis fundatrix ec-
clesiae Hoegardiensis, acquisivit fun-
dationem a plebano dictae ecclesiae
Hoegardiensis ^{per nuntium (L.)} tempore papae Callixti
anno a nativitate Domini ducentesimo
quadragesimo mensis januarii die sexta
indictione nona et secundum foundationem
ista ecclesia est libera ab omni juris-
dictione ordinaria et ejus praelatus
cum subditis et plebania praeter in
mandatis episcopi Capellae Legiae
spiritualibus citationum, monitionum
et sic de matriculariis.

Afkortingen :

kopie van Keulen : K
" van Vilvoorde : V
" van Luik : Y L
" van Wachtendonck : W

Varianten

stichting : K. 221
W. 231
L. 240 anno
V. 240

K. ontbreekt : citationem, moni-
2) ook : aggravationem

Secundo liberi sunt de aliis omnibus
casibus aggravationum et tam de oneri-
bus quam de talliis et exactionibus
et de omnibus aliis praetentiis etiam
de casu non generale cessante de in-
fectione alienorum presbiterorum et
clericorum sed de suis subditis et
ecclesia cathedrali, Item de defentione
subditorum.

K. : privatis
V. : praetentiis
L. peccatis
L. : non habet cessare

Secundum foundationem Praelatus tenetur
defendere canonicos et canonici cum
Praelato tenentur defendere subditos
suos libere suis expensis et non sub-
ditorum.

overal hetzelfde

Inleiding van de kopie van de Wachtendonck

Ex fragmentis aliquot folio un quae vetustate temporis
sunt in aliquibus locis corrosa et valde illegibilia
et stilus a modum barbarus. Quae matuo habui a Dno
Bostraets Hugarisiensi anno 1613 qui tunc tempore erat
anno un 83. Et is habuerit fratrem uterinum unum
Georgium Berwoets canonicum Sti Martini qui obiit
1590 annorum etiam 83. is habuerit fr. *tr. 1590*
in illas fuerat decessit in 1590 d.

Et de querela faciendo domino conser-
vat~~x~~ori apostolico in casu non de-
fentionis, si praelatus et canonici
renuant defentionem, potest quilibet
subditorum conquerere opem ducis
Brabonum, a quo Brabantia nomen ha-
bet, et a successoribus ejus vel ad
patriam ejus et potest idem dux ca-
pere omnes fructus eorum praebenda-
rum et sibi combursare quousque ille
subditus sit defensus.

.....(een zin ontbreekt hier)

Si etiam episcopus praedictus et
sui successores aliqua bona cape-
rent de praedictis subditis, potest
idem dux capere omnes fructus eorum
praebendarum et sibi combursare
quousque ille subditus sit defensus

Si etiam episcopus praedictus et sui ~~successores~~
successores aliqua bona caperent
de praedictis subditis potest idem
dux capere ejus episcopi fructus
omnes quos habet in Hoegardis ,
Baviscinis et Torriniis quousque eos
dimittat in pace et nullo modo am-
plius quia fundatrix fecit ducem
cum sua patria advocatum in prae-
dicta ecclesia.

Item fundatrix secundum fundationem
dedit Capellae episcopi Legiae do-
minium villarum suarum dictarum
cum quoque pluribus terris et censi-
bus et quod ecclesia dicta debeat
esse libera. Item dedit duci Braban-
tiae Geldoniam cum toto suo dominio
et partem trium villarum dictarum
in juvamen Brabantinorum etiam in
quando omnes Brabantini litigant
pro eorum patriae defentione. Item
dux Brabantiae habet deliberare
villam etiam Hoegardis, Baviscinis
et Torriniis ab omni exactione
Leodientium et sui ipsius etiam.
Item omnes canonici secundum funda-
tionem fuerunt plebani, licet in
manu alterius, ut patet nunc temporis

3)

K.: conqueri opem ducis Brabantia
in plaats van Brabonum

combursare -imbursare- rebursare
In L.: zijn enkele woorden meer.

5)

K.: donum in plaats v. dominium

K. : et populum tam dictarum villa-
rum in linamen Brabantinorum

W. in juvamine

L. en V. : in juvamen

K. villam Hugardiensem, Sanchin
Torriniis ontbreekt

De anderen : Hugardiensem villam,
Bavechinis et Torriniis

resignaverint. Et praelatus tenetur ad horas. Praelatus fuit inceptor horarum vel ejus vicarius.

3.

Et non fuit aliquod collegium infra montes nisi Treviris, Trajecti, Coloniae et Hoegardis et Tongris.

6) overal hetzelfde

Item de competentia plebani voluit tum fundatrix quod si canonici resignarent plebania, dabunt plebano laudabilem competentiam et quantitatem unius praebendae vel circiter in fructibus praeter accidentia et quod sit eorum jurisdictionis.

Et ego Walterus Scharius apostolica et imperiali auctoritatibus notarius Leodiocesis exscripsi praesentia ex fundatione ecclesiae Hoegardiensis anno millesimo ducentesimo secundo, mensis Januarii die tertia in praesentia testium subscriptorum, dictae ecclesiae capellanorum : Henrici Schorls, Arnoldi Roel, Stephani Scharius.

V. Scharius
K.: Sparmets
L. Schorls

Inferius scriptum erat: Praesens copia ex quodam praevetusto manu scripto libello extracta per collationem cum eo concordat cujus pauculis verbis sub clausula etiam de casu quae legi non possunt, quod testor die 13 Martii anno 1619. Eratque subsignatum : Arnoldus Laurens, notarius apostolicus juratus et approbatus. Inferius erat adhuc scriptum : Contuli praesentem copiam cum autentica signata ut supra, invenique verbotenus concordantem, testo signo Eratque subsignatum / G. Perre, notarius Collata et examinata cum praecedentia subsignatum et scriptum ut supra inventa est praesens concordare, quod testor Royleuwe, notarius apostolicus, sed necnon per consilium Brebantiae admissus 1620.

Item invocatio pro defensione

Voluit fundatrix quod quando canonici non possunt defendere suos subditos Ordinariorum spirituales Leodienses, sine lite possunt canonici seu quivis capitularium seu subditorum facere querelam coram dicto duce vel ejus schulteto et illam potestatem habet a papa dicto secundum fundationem quia potest comedere fructus Leodienses quousque mittat ecclesiam et ejus pastores in pace et sic etiam de villis dictis.

Kapellani :
K.: Henrici Spechts
Arnoldi Siercer
Stephano Scarmets
L/. : citeert op het einde :
Walterus Scharmers, notaris
kapel. : Henrico Sonckel
Arnoldo Reet
Stephano Scarmers
V. : zie hiernaast

7/ Bijvoegsel van kopist v. Vilvoor de

De jurisdictione praelati : secundum foundationem praelatus nullam habet jurisdictionem in subditos suos extra dictam ecclesiam et ideo dedit fundatrix dicto duci dictam jurisdictionem in dictis villis, ^{et pertinentiis} ~~quibus~~ illa facta fundatis quam habuit in fundatione j envillis, quia ex illa fuit facta fundatio in praesentia Drabantinorum et Leodiensium et mansit hic per modicum tempus, et exinde exposui praedicta cursorio et solebat jacere in Warimiae. Sed deportaverunt eam in alio loco quem neminem dixerunt prope Lovanium in uno claustrum secundum Lamerij.

Item annullatio beneficiatorum et datio competentiae secundum foundationem

beneficiati debent anteferri in vicariis et in omni servitura et secundum posse debent provideri de capitulo de competentia. Hoc etiam voluit fundatrix. Et si capitulum hoc non fecerit, possunt beneficiati querelam facere apud dictum ducem.

Item voluit fundatrix quod Leodienses non faciant praescriptionem contra ecclesiam praedictam neque ejus personas et hoc promiserunt Leodienses ser vare secundum foundationem.

Et ego Walterus Scharius ut supra

haec scripta omnia exposui et exscripsi etiam in praesentia testium suprascriptorum.

Et secundum foundationem nullus Ordinarius mundi habet jurisdictionem

in dicta ecclesia minuendi. Et ego Walterus Scharius ad omnia praemissa papa Callixtus concessit privilegium Et voluit fundatrix quod nullus personarum ecclesiae spiritualium faceret praescriptionem contra foundationem vel contra jurisdictiones ecclesiae.

Adhuc fuerunt multa scripta in ea quae non copiavi de qualitate, de dispositione et edificatione ecclesiae et bonorum spiritualium, praebendarum ac infinita.

Inferius scriptum erat : Praesens

copia cum supranominato libello signato per Walterum Scharius, notarium publicum apostolicum et imperialem collata, concordat; 13 martii 1619

8) overal hetzelfde.

9) V. in fundatione j envillis
K. " " iennalis
L.: " " iennalis

V. : Warimiae
L.: in castro Wareme
K.: " " Warne

V. : in claustrum secundum Lamerij
L.: in claustrum secundum formam
K.: in claustrum secundum famam

10) overal hetzelfde

11) overal hetzelfde

12) ontbreekt in de andere kopies

13) V. minuendi

14) K.: mutandi

L.: ontbreekt

14) ontbreekt in L.
staat wel in K.

15) V. : alleen daar.

Canonici possunt abesse mediante quarta parte suae praebendae cum simplici tonsura, sed facientes residentiam tenentur esse presbyteri vel tenentur per ebbitum ponere pro seipso absentes, etiam in ordine, etiam residentes non in ordine presbyteri existentes.

Item voluit fundatrix quod quicumque faceret contra foundationem, privetur vel sit privatus de suo beneficio et si capitulum seu praelatus non privarent, potest illum dux privare et alio dare; vel si nullus eorum conferret, debet papa conferre.

Item si non auxilium brachii saecularis esset potestatis ducis Brabantiae defendendi dictam ecclesiam, potest advocare regem mundi, videlicet regem Francorum, ut defendat et comedant omnes fructus Leodienses, sitas in Brabantia spirituales et saeculares ordinariarum et omnium spiritualium dominorum eorum jura spiritualia et saecularia sine praejudicio dictarum villarum. Et hoc consenserunt in quantum facerent contra foundationem dictae ecclesiae Hoegardiensis et sigillaverunt.

Item voluit fundatrix quod coemeterium spectabit plebaniae cum fructibus. Item secundum anniversarium et secundum pauperum spectat plebaniae secundum foundationem et incolae promiserunt fundatrici servare plebaniae in illo regimine et semper cum consilio ejus sub paena triginti Carolorum Franciae pro dimidietate episcopo Legiae et suae Capellae Legiae et pro aliis medietate ecclesiae Hoegardiensis et sigillaverunt Item secundum foundationem plebanus est collator omnium beneficiorum per totam parochiam alterum extra chorum situatorum, praepositus et capitulum praebendarum. Item incolae promiserunt fundatrici laudabiles provisionem servare plebano et consuetudinem de accidentibus quam tunc temporis servaverunt eo quod Cantuarii villae sunt pauperum

16) overal hetzelfde

17) K. en V. contra foundationem
L. contra donationem.

18)

V.: auxilium brachii saeculari
culam

L.: " "
K.: potestatis

19)

V. secundum anniversarium et secundum pauperum
L. sec. annarum et sec. pauperum
K. regimen clausurarum et regimen Pauperum

K. schrijft : Jacobae in plaats van incolae

20) overal hetzelfde behalve :
"carolorum Franciae" is in
K. "carolorum vel Franciae."

21 : overal hetzelfde.

in augmentatione divini officii.

Item dedit villae 40 bonnuaria de ~~gratiz~~ ^{grontijs} grontijs
quae non possunt alienari sine consensu plebaniae aut
illius qui tenuit hebdomadam plebaniae

22) overal hetzelfde

Item voluit fundatrix quod si canonici

23) Y.: rapere

plebaniam resignarunt quod nunquam rapere

L.: retipere

K.: recipere

debeant, sed suum plebanum fiducialiter defendant et cum non vexant

exis demonstrant et faciant, ex quo

omne bonam fiduciam satis demonstrant

et faciant ex quo omnes decimae specta-

bant plebaniae et honorent.

24) overal hetzelfde

Item dedit duci Brabantiae etiam

Perwijs, Meylen cum tribus Gestis, et

25) overal hetzelfde

multum augmentavit Brabantiam cum plu-

Lancius specificert 3 Gestis
(St Jan - Marie en Remy-Geest.)

ribus aliis parvis villis, etiam

Meldertium et habebit almutium cum

26) K. almachium uti varium

eisin omni loco varium, eo quod sit

L. en V. almutium varicen

princeps omnium bonorum ecclesiae ex

qua ratione plebaniam promeruit. Tamen

voluit quod non sit oneratus in ca ntu

cum capitulo et non habebit onera ca-

25bis) Passage van K. alleen.

pituli neque chori nisi in tribus missis

suis. Missam dominicalem potest canere

cum omnibus choralibus et capitularibus

si voluerit et alias non.

Et Walteus Scharius ad omnia praemissa

Inferius scriptum erat : collatum

praesens : Laurens notarius apostolicus

etc...etc...

Ext actum ex antedicto manuscripto libello
per copiam.

Item tenetur praepositus et capitulum celebrare

generale capitulum in festo Sancti Servatii

27) overal

annuatim.

Item secundum foundationem fundatrix

28) gelijkluidend behalve

donavit multum de suis propriis bonis

K.: Fundavit en

V. ex L.: donant

praebendi, videlicet : terras, capo-

nes, census in augmentationem prae-

bendarum et omnia quidem donavit cum

suo dominio, quia ipsa fuit de omni-

bus bonis domina; que providit bonis

ita quod sunt liberati ab omni censu

et canonici sunt met domini de suis

bonis; sed decimae spectant plebaniae

K. mei in plaats van met
L. en V. : "met"

K. semper in plaats van fo. et

et est plebania liberata secundum fundationem ab omni onere ordinariorum in precibus, in talliis et exactionibus, seu precibus pecuniariis episcopo, archidiacono vel decano. Et voluit fundatrix quod plebania praedicta non praescribatur in aliquo, licet aliquis plebanus daret aliquid contra privilegium vel fundationem. Et quando foret patiens injuriam, potest con-
queri ut supra. Et hoc promiserunt ordinarii servare, dicit fundatio.

Item ~~et tenetur~~ plebania habet tres missas in septimana ratione plebaniae et tenetur capitulum celebrare omne officium animarum et exequiarum secundum fundationem; et ex quo capitulum tenetur in illis, ideo habet in communi praebenda participationem cum plebania. Et voluit fundatrix in quantum praepositus et capitulum plebaniam resignarent et se inonerarent, quod tunc

futurus plebanus habebit gratiam praebendae liberae absque omni onere, ~~Itaque~~ tam de missis quam de cantu, et habebit destinatum partem communis praebendae libere absque omni onere. Itaque erit liber ab omnibus horis et cantu canonicorum sed regit suam ecclesiam et suum populum secundum quod melius potest libere ab omni aliorum mala intermissione seu dannabili interemptione capitularium. Item non tenetur plebania seu ejus hebdomarius ire ad consilium synodale Geldoniensi, nisi per litteras mandatorum mittere suum custodem, si et in quantum voluerit, quis de omnibus aliis, quae ibi tractantur secundum fundationem est inoneratus, et sic, ~~et~~ si ordinarii aliqua vellent de dicta plebania habere seu plebano vel hebdomadario de plebaniae bona seu onera saecularia vel spiritualia, potest

29) overal hetzelfde

30)

In K.: ~~xanthrekenkenkelan~~ zinnen

K.: ...interruptione

V.: ...interemptione

L.: ...inter mixtione

31)

K. en V. consilium synodale

L. consilium generali^a

dictus plebanus querelam facere apud
ducem Brabantiae, vel ad ejus schultetum
seu seneschallum, vel ejus patriam
et tunc quilibet potest comedere eorum
bona suorum ordinario illarum
trium villarum.

31)

V.: succellum
L.-V.-: seneschallum

Quando eis necesse erit causa litis
seu guerrae, ut ipsi patriotae vel
eorum gravetur aliquis, pergant ad ducem
vel ad patriam pro defectione, tunc
tenentur Brabantini defendere villas,
alias incolae villarum non tenentur
servire Brabantinis in suis guerris.

32) V.: tekst ontbreekt op de
drie andere kopies

33) ontbreekt op V.

34) ontbreekt bij V.

35) de drie kopies verschillen
tanenlijk van elkander. In
essentie toch hetzelfde

Item voluit fundatrix, cui villae spectabant et

populus et totum dominium quia non
habuit superiorem nisi Caesarem, quod in sua

camera attulit suum consilium quando
solebat facere suum iudicium cum suis
scabinis et mansionariis. Quod consi-
lium scabinorum donavit Leodiensibus
et consilium mansionariorum donavit
canonicis cum suis terris, caponibus,
et censibus ita quod non habet pergere
ad aliquod caput pro iudicio.

36) overal hetzelfde

Et qui faciunt contrarium, faciunt
contra dominium foundationis.

37)

in K. ontbreken enkele zinsneden

Et omnes terrae quae jacent in paro-
chia seu parochiis villarum, tenentur
sub jure mansionariorum Brabantinorum
non ut eorum caput neque dominus
illarum terrarum neque aliquis foesterius

potest aliquid capere super illam
terram ratione arrestationis, seu
alicujus alterius jurisdictionis, quia
fundatrix fuit domina et iudex illarum
terrarum et dedit dominium et dictum
consilium canonicis et non Brabantinis
aquam et aerem usque prope Thenis Montem
Et fuit tunc temporis una villa ejus
comitis, ut dicit fundatio.

38) V. : villa ejus comitis
L.: una villa et non
civitas.

Et ita ampla fuit tunc temporis Hugar-
diensi parochia et fundatrix domina
omnium dictorum et nullus alius secundum
foundationem.

Notandum quod non omnes curias dedit
~~secundum~~ canonicis sed fecitque plures
 curias, tamen sibi omnes spectant. Sed
 divisit in diversis partibus et unicuique
 parti fecit proprium dominium suum
 Et fundatrix fuit de Caroli regis Franciae
 progenie propagata et reges non tunc
 temporis mutaverunt eorum nomina et
 non fuit Alpaidis Pipini, quae etiam
 augmentavit ecclesiam bonis. Item
 licet nisi unus esset custos, ille tenetur
 servire plebaniae secundum foundationem
 in missis et in omnibus aliis et fabrica
 reddet ornamenta. Item omnes oblati-
 ones et stolas non oblatae spectabunt
 plebaniae pro medietate. Et si canonici
 dimittant plebaniam, voluit fundatrix
 quod tunc futurus plebanus habeat omnia
 jura quia ad plebanum noscuntur spectare
 . Et omnia illa de quibus mentio superius
 est facta, etiam debet plebanus futurus
 uti almutio vario cum canonicis secundum
 foundationem. Tamen voluit fundatrix quod
 nihil habeat agere cum canonicis in
 choro, neque in capitulo, neque in cantu
 nisi in quatuor festis cantabit summam
 missam, vel alius pro eo poterit cantare
 si voluerit. Et quando cantabit, habebit
 summum locum in choro et processione
 semper sine praescriptione; quia voluit
 fundatrix quod plebania praescribat a
 canonicis de juro suo. Et licet plebanus
 erraret in aliquo privilegio, non potest
 praescribi; quia hoc promiserunt ordina-
 rii et sigillaverunt.
 Et si aliquis vellet contradicere, potest
 tunc plebanus querelam facere apud ducem
 brabantiae, ut dictum est supra.
 Item licet aliqua bona in parochia sint
 situata, de quibus domini et mansionarii
 usitaverunt afferre sua judicia Lovanii
 et cuperent lovanienses ponere pro eorum
 capite, tamen non sunt caput, ut etiam
 supra dictum est. Et patet quod sit caput
 propter melius consilium, tamen non sunt

9.

38) In I.: ontbreekt : "fecit
 plures curias."

I. en V.: hetzelfde.

39) K.: " fuit de Caroli regis
 Franciae progenie, papa et reges

L.: "fuit de Karoli regis
 Franciae; ipsa et reges

V. : "Fuit de Caroli regis
 Franciae progenie propagata
 et reges tunc tempore/..."

40) ongeveer overal hetzelfde

42) overal hetzelfde.

bona Lovanientia sed Leodiensia et

10.

spectant parochiae Hugardiensi, et nullus
parochianus seu patriota potest supra illas
terras capi a forestariis Brabantinorum
secundum foundationem, quia domini et man-
sionarii met sunt caput secundum funda-
tionem quia fundatrix fuit caput et attulit
suum consilium in camera sua et ipsa fuit libera ~~zibom~~
ab omni jurisdictione aliorum dominorum
et ordinariorum et ejus terra et patria
fuit de Seynderea vel primi Caroli regis
et ejus parentes dederunt libertatem ei
et suae patriae juxta placatum quod habuit.
Walterus Scharius.

Item notandum quod limes parochiae habeat
rectum transitum ab uno limite ad alium
et non curvum et omnia bona cum terris
infra dictam lineam situata sunt bona
Leodientia et non Brabantinorum secundum
foundationem.

Non potui tantum scripsisse causa brevis
temporis, tum multum omisi in foundatione
quae hic non habentur eo quod non potui
adimplere. Tamen exposui ita breviter
sicut potui. Et super valuas melius scripsi
et quod melius fuit extraxi.

Item potest quilibet subditorum facere
testamenta libera absque licentia facta
praelati et licet aliquis eorum obiret
intestatus, nihil habet praelatus in bonis
subditi sui, seu amici habebunt omnia
bona sua.

Item Alpaidis Pipini augmentavit ecclesiam
sed non fuit aliquid contra foundationem dictam
Sed fuit causa quod fuit appensa scholastriae
Coloniensi majoris ecclesiae et imposterum
ab uno Car li, quod ecclesia nondebeat
vexari a Leodiensibus neque a Coloniensibus
anno millesimo ducentesimo tertio (1203)

Inferius scriptum erat Collata postrema extracta per copiam cum
sepedicto prae vetusto libello manuscripto concordant die
13 Martii 1619 quod testor Arnoldus Laurens, publicus sacra
apostolica auctoritatibus notarius juratus et approbatus.
Inferius erat adhuc scriptum: Testor ego GASPAR DE PIERRE,
notarius publicus per supremum Brabantiae consilium admissus
post diligentem collationem habitam, praesentem copiam cum
authentica signata ut supra, verbotenus concordare. In quorum

43) idem in drie kopies

varianten:

K. "ejus terra et patria fuit
regia, v.g. primi Caroli
regis Franciae"

L.: "ejus terra et patria
fuit de Seynderea progenie,
v.g. primi Caroli regis"

V.: hetzelfde als L.

44) gelijkloidend

45) ontbreekt bij Luik

46) gelijk

47) alleen in K.

48.) ontbreekt in K.

*Petrum cum signis nec notariis
Hollae numero 2-5 H.C. 19. et subrogatum
Cuius super testor ego Joannes Roget v. v. v.
publicus sacra apostolica auctoritate aucto-
ritatis notarius, vocatus per consilium
Brabantiae adveniens et approbatus
12-12-1619. Rogetius notarius
(Gedrukt uit archief van de
H. Brabant. Handschriften van
de Vrocht*

FUNDATIO VAN HET HOEGAARDS KAPITTEL.

Een dokument dat veel ophef maakte toen het in de XVIIe e. werd ontdekt of slechts dan voor de dag kwam en toen langs verscheiden kanten werd afgeschreven, zo goed of kwaad het kon, draagt als titel :

FUNDATIO ALPAIDIS FUNDATRICE HUGARDIENSIS CAPITULI CONTENTA
IN ANTIQUO MISSALI REPERTO IN CAMERA TENEBROSA IN ARCHIVIS
ECCLESIAE HUGARDIENSIS, SIGNATA MANU NOTARII/.

We bezitten vier afschriften van dit oude manuscript. Alle vier kopies vertonen talrijke varianten wat betreft : woorden, datums, eigennamen. Zo hebben we de kopie van KEULEN, twee kopies van Luik, één kopie uit het archief van Brussel-Vilvoorden, alle van de XVIIe e. behalve de kopie van Vilvoorden, gekopieerd in 1620.

We leggen de kopies naast elkaar en zullen nadien de bespreking aanvatten.

Kopie uit het stadsarchief
van Keulen.

Kopie van Luik, van Kan. Langius
(1526-1573)

Item notandum quod Alpaidis fundatrix Ecclesiae Hugardiensis acquisivit fundationem a Plebano dictae Ecclesiae Hugardiensis tempore Calixti papae anno a nativitate Domini 221 mensis januarii die 6ta indictione nona, et secundum fundationem ista ecclesia est libera ab omni jurisdictione Ordinaria, et ejus Praelatus cum suis subditis et plebania, praeter in mandatis Episcopi Capellae Legiae spiritualibus et sic de matriculariis.

Notum sit quod Alpaidis fundatrix ecclesiae Hugardiensis acquisivit fundationem a plebano ecclesiae Hugardiensis quae jam antea, tempore papae Calixti, a nro a nativitate Domini ducentesimo quadragesimo (240) (in marge : melius diceret 217) mensis januarii die sexta, indictione nona, fundata fuerat, et secundum fundationem ista ecclesia est libera ab omni jurisdictione ordinaria, et ejus Praelatus cum suis subditis et plebania praeter in mandatis episcopi Capellae Legiae in spiritualibus citationum, monitionum et sic de matriculariis

sed liberi sunt de aliis omnibus casibus regis, et tam de civilibus, quam de talliis et exactionibus et de omnibus privatis. Etiam non habet cessare de interfectione aliquorum presbyterorum et clericorum sed de suis subditis debet ecclesia cessare.

Sed liberi sunt de omnibus aliis casibus aggravationum et tam de criminibus quam de talliis et exactionibus et de omnibus peccatis etiam de casu non habet cessare de infectione alienorum presbyterorum et clericorum, sed de suis subditis debet ecclesia cessare.

Item secundum fundationem Praelatus tenetur defendere canonicos, et canonici tenentur defendere subditos suos libere expensis suis et non subditorum.

Item secundum fundationem praelatus tenetur defendere canonicos et canonici cum praelato tenentur defendere subditos suos libere expensis suis et non subditorum.

Et si Praelatus vel canonici remunerint defensionem, potest quilibet subditorum conqueri apud Ducem Brabantia a quo Brabantia nomen habet et successoribus ejus, vel ad patriam ejus et tunc potest idem dux capere (omnes fructus) eorum prebendarum et sibi imbursare quousque ille subditus sit defensus.

Si etiam episcopus praedictus et sui successores aliqua bona caperent a praedictis subditis, potest idem dux ejus episcopi fructus omnes quos habet in Hugardis et Bavechin et Thorns quousque dimittat eos in pace et nullo modo amplius, quia fundatrix fecit ducem cum patria sua advocatus in praedicta ecclesia.

Item fundatrix secundum foundationem dedit Episcopo capellae Legiae domum villarum suarum dictarum cum quampluribus terris et censibus, eo quod Ecclesia dicta debeat esse libera.

Item dedit duci Brabantiae Geldoniam cum toto suo dominio et populum tam villarum dictarum in linamen Brabantinorum et in comuni litigio, quando omnes Brabantini litigant pro proximo eorum patriae defensione. Item dux Brabantiae habet deliberare villam Hugardiensem Samchin ab omni exactione Leodiensium et sui ipsius etiam Item omnes canonici secundum foundationem fuerunt plebani, licet in manu alterius.

et non fuit aliquod collegium infra montes, nisi Treviris, Coloniae, Trajecti et Hougard Tongris.

"De querela Duci facienda"

Et si praelatus vel canonici remunerint defensionem potest quilibet subditorum conquerere apud ducem brabomum, a quo Brabantia nomen habet, et successoribus ejus, vel ad patriam ejus, et tunc potest idem dux capere omnes fructus eorum prebendarum et eorum spiritualia bona omnia in Brabantia situata ad nos spectantia et sibi rebursare quousque ille subditus sit defensus.

Si etiam episcopus predictus et sui successores aliqua bona caperent de predictis subditis, potest idem dux capere ejus episcopi fructus omnes quos habet in Hougard et Bvech^{Bavechin}inis et Torrines quousque dimittet eos in pace, et nullo modo amplius, quia fundatrix fecit ducem cum sua patria advovatum in praedicta ecclesia

Item fundatrix secundum foundationem dedit capellae episcopi Legiae dominium villarum suarum dictarum cum pluribus terris et censibus eo quod ecclesia dicta debeat esse libera.

Item dedit duci Brabantiae Geldoniam cum toto suo dominio et populum tamen villarum dictarum in juvamen Brabantinorum, et in conlitigio, quando omnes Brabantini litigant pro eorum patriae et defensione. Item dux Brabantiae habet deliberare etiam Hougardiensem Bavechinis et Torrines ab omni exactione Leodiensium et sui ipsius etiam

Item canonici omnes secundum foundationem fuerunt plebani licet in manu alterius, ut patet nunc temporis et resignaverunt et praelatus tenetur ad horas. Praelatus fuit imperator horarum vel ejus vicarius et non fuit aliquod collegium infra montes, nisi Treviris, Coloniae, Trajecti et Hugar-chi et Tongris

Item tamen voluit fundatrix quod si canonici resignarent plebaniam debeant plebano laudabilem competentiam ad quantitatem unius praebendae vel circiter his fructibus, praeter accidentia et quod sit eorum jurisdictionis.

Item de prepositura plebaniae quod si canonici resignarent plebaniam, dabunt plebano laudabilem competentiam ad quantitatem unius praebendae vel circiterque in fructibus, praeter accidentia et quod sit eorum jurisdictionis.

(Annotatio: pro defensione.)

(Vorige ondertekening ontbreekt op de kopie van Langius, maar is geplaatst heel op het einde van het manuscript.)

Et ego Waltherus Sparnests apostolicae et imperiali auctoritatus Leodiensis diocesis notarius exscripsi praesentia ex fundatione ecclesiae Hougardiensis anno a nativitate Domini 1102 mensis januarii die 3a in praesentia testium subscriptorum dictae ecclesiae capellanorum, Henri Spechts, Arnoldi Sierzer, Stephano Scarnas, presbiteri Waltherus Sparnests quod vera breviter de fundatione extracta, et iste liber fuit deportatus tunc temporis de choro ut dixerunt per spatium decem annorum et alii erepti fuerunt tunc libri antequam istud fuit scriptum.

"Annotatio : pro defensione."

Voluit fundatrix quod, quando canonici non possunt defendere suos subditos contra ordinarios spirituales Leodienses sine lite possunt canonici seu nuncius capitularium, seu subditorum facere querelam coram Duce vel illius scultetis et illam potestatem habet Dux a Papa dicto secundum fundationem quia possunt concedere fructus leodiensium quousque mitterent ecclesiam et ejus personas in pace et sic de aliis dictis.

Voluit fundatrix quod quando canonici non possunt defendere suos subditos contra ordinarios spirituales Leodienses sine lite potest capitulum seu nuncius capitularium, seu subditorum facere querelam coram dictum dictum ducem vel ejus scultetum et illam potestatem a papa dicto secundum fundationem quod potest concedere fructus leodiensium quousque mitteret ecclesiam et ejus personas in pace et sic etiam de villis dictis.

Item secundum fundationem praelatus dictae ecclesiae nullam habet jurisdictionem in suis subditis extra dictam ecclesiam et ideo dedit fundatrix Domino Duci etiam jurisdictionem in dictis villis et Geldoniensibus quam habuit in fundatione Iemmalis, quia omnino dicta fundatio fuit facta in Brabantinorum et Leodiensium et mansit

Item de jurisdictione, secundum fundationem, praelatus nullam habet jurisdictionem in subditis extra dictam ecclesiam et ideo dedit fundatrix (jurisdictionem duci) in dictis villis et Geldoniam quam habuit in fundatione Iemmalis quia bona ex alio fuit facta fundatio in praesentia (in margine : Nota de dicta bulla ubi fuit.)

sic per modicum tempus et tunc exposui praedicta cursore. Et solebat jacere in castro de Warne sed deportaverunt in alio loco, quem nemini dixerunt prope Lovanium in uno claustrō secundum famam.

Item secundum foundationem beneficiati debent anteferri in vicariis et in omni servitura et secundum posse debent provideri a capitulo de competentia. Hoc etiam voluit fundatrix et si capitulum hoc non fecerit, possunt beneficiati querelam facere apud ducem.

Item voluit fundatrix quod Leodienses non habeant neque faciant praescriptionem contra Ecclesiam praedictam neque ejus personas, et hoc promiserunt Leodienses servare, etiam secundum foundationem.

Et ego WALTHERUS, ut supra, haec omnia ex fundatione exposui et exscripsi etiam in praesentia testium supra dictorum.

Et secundum foundationem nullus Ordinarius mundi habet jurisdictionem in dicta Ecclesia aliquid mutandi. Et ego WALTHERUS SPANETS ad omnia praemissa. Item Papa Calixtus concessit privilegium et voluit fundatrix quod nullus personarum Ecclesiae spiritualium faciat praescriptionem contra foundationem vel jurisdictionem Ecclesiae.

Adhuc fuerunt multa scripta in ea quae non copiavi, de qualitate et quantitate, dispositione, aedificatione ecclesiae et bonorum spiritualium praeendarum et infinita.

Inferius scriptum erat : Praesens copia cum libello signato per Walterum Scharius, notarium publicum apostolicum etc...

Item canonici secundum foundationem possunt abesse mediante quinta parte suae praebendae, cum simplici tonsura, sed facientes residentias debent esse presbyteri, vel tenentur ponere presbyterum pro seipsis omnes absentes et etiam non in ordine presbyteri existentes.

et mansit hic per modicum tempus, et tunc exposui praedicta cursore. Et solebat jacere in castro de Wareme sed deportaverunt tum alio loco quem nemini dixerunt prope Lovanium in uno claustrō secundum formam.

Item annulatio beneficiatorum et datio competentiae secundum foundationem, debent beneficiati debent anteferri in vicariis et in omni servitura et secundum posse debent provideri a capitulo de competentia. Hoc etiam voluit fundatrix et si capitulum hoc non faceret, possunt beneficiati querelam facere apud ducem.

Item voluit fundatrix quod Leodienses non facerent praescriptionem contra ecclesiam praedictam neque ejus personas et hoc promiserunt Leodienses servare etiam secundum foundationem.

Et ego WALTHERUS ut supra, haec omnia ex fundatione exposui et exscripsi, etiam in praesentia testium supradictorum.

DIT GEDEWIT ONTWERKT
BIJ KOPIE VAN LANGIUS

Item canonici possunt abesse mediante quarta parte suae praebendae sive sint presbyteri sive in tonsura, sed facientes residentias tenentur esse presbyteri, vel tenentur presbyterum pro seipsis omnes absentes etiam residentes modo in ordine presbyteri existentes

Item voluit fundatrix quod quicumque fecerit contra fundationem scienter, quod sit privatus de suo beneficio, et si Praelatus vel capitulum non privaret potest illum Dux privare et alio dare, vel si nullus eorum debet, potest conferre

Item si non esset potestatis Ducis Brabantiae defendendi dictam Ecclesiam potest advocare Regem mundi, v.g. Caesarem vel Regem Francorum, ut secum defendat et concedat omnes fructus Leodiensium sicut in Brabantia spirituales et seculares Ordinariorum et spiritualium dominorum; et omnia jura secularia et spiritualia sine iudicio dictarum villarum et hoc consueverunt, in quantum faciunt contra fundationem Ecclesiae Hugaridiensis et illud sigillaverunt.

Item voluit fundatrix quod coemeterium spectabit ad plebaniam cum fructibus.

Item regimen claustrum et regimen pauperum spectabit ad plebaniam. Jacobo promiserunt seniori plebaniae in illo regimine et semper cum consilio ejus sub paena 30 coronatorum Caroli vel Franci, pro dimidiata Episcopi Legiae et suae Capellae Legiae et pro alia medietate Ecclesiae Hugaridiensi.

Item secundum fundationem plebania est collatrix omnium beneficiorum per totam parochiam et altarium extra chorum situatorum, Praepositus et Capitulum praebendarum, incolae promiserunt fundatrici laudabilem provisionem observare plebaniae et consuetudinem de accidentibus quam tunc temporis servaverunt, eo quod tantum Deo et villae fecit honorem in augmentatione divini officii.

Item dedit villae 40 bonnaria de grantis quae non possunt alienari sine

Item voluit quod quicumque faceret contra suam donationem scienter, sit privatus de suo beneficio et si Praelatus et capitulum non privaret, potest illum dux privare et alio dare. Vel si nullus eorum conferret debet papa conferre. Item

si auxilium brachii saecularis non esset in potestate Ducis Brabantiae defendendi dictam ecclesiam, potest advocare Regem mundi, v.g. Francorum Regem et defendat et concedat omnes fructus Leodiensium, sicut in Brabantia spirituales et seculares ordinariorum et omnium spiritualium dominorum, et omnia jura spiritualia et secularia sine iudicio dictarum villarum, et hoc concesserunt in quantum facerent contra fundationem dictae ecclesiae Hugaridiensis et sigillaverunt.

Item voluit fundatrix quod coemeterium spectat plebaniae cum fructibus.

Item secundum ansarum et secundum pauperum spectat plebaniae. Et vicolae promiserunt fundatrici servire plebano in illo regimine et semper cum consilio ejus, sub paena 30 coronatorum Carolis Franci, pro dimidiata episcopo Legiae et suae Capellae Legiae et pro alia dimidiata ecclesiae Hugaridiensi.

Item secundum fundationem, plebanus est collator omnium beneficiorum per totam parochiam altarium extra chorum praepositus et capitulum possunt dare. Item incolae promiserunt fundatrici laudabilem provisionem servire plebaniae et consuetudinem asservant quam tunc temporis servaverunt, eo quod tantum Deo et villae fecit honorem in augmentatione divini officii.

Item dedit villae 40 bonnaria de grantis quae non possunt alienari

consensu plebaniae vel illius qui tenet hebdomadam plebaniae.

- 23 Item voluit fundatrix si canonici plebaniam resignarent, quod nunquam recipere debeant, se suam plebaniam fideliter dependant et eam non vellent, sed fiduciam sibi demonstrent
24 et faciant ex quo omnes decimae spectabant et eam honorent.

Item dedit Duci Brabantiae etiam Perveus, Meylen cum tribus Gestis et multum augmentavit Brabantiam cum pluribus aliis parvis villis
25 etiam Melderum cum suis attinentiis,

sine consensu plebaniae vel illius qui tenet et donandum plebaniae.

Item voluit fundatrix quae si aliquis plebaniam resignarent, quod nunquam recipere debeant, sed sine plebania fideliter defendant et eam non vexent sed bonam fiduciam sibi demonstrent et faciant ex quo omnes decimae spectabant plebaniae et honor secundus.

Item dedit Duci brabantiae etiam Perveys meynen cum tribus Gestis (id est (Jan Geest, Maria Geest, Geest S. Remy) et multum augmentavit Brabantiam cum pluribus aliis villis. Etiam Meldert cum suis attinentiis.

Hier volgt een lange passage die alleen voorkomt in de kopie van Keulen en ontbreekt in de drie andere kopies van Luik en Vilvoorden.

eo quod possint vehere cum curribus oneratis, cum aridis et liquidis et bonissimis Brabanticiis libere et sua inde vendere, et de omnibus teloniis et pecuniariis summis esse quieti, videlicet: Wechgeldie et aliis pecuniis, v.g. ontgelde, praeter v.g. accise quam dabunt Hougardienses. Item omnes presbyteri et clerici morientes in ista parochia Hougardiensi possunt sepeliri in coemeterio seu ecclesia ejusdem, et sunt liberi ratione matris sui ipsius ecclesiae ab omnijurisdictione Ordinaria. Tamen voluit fundatrix quod jus spectaret plebano vel ejus hebdomadario. Item si populus corrigeret aliquem subditorum propter dictam querelam, vel capitulum perderet sua beneficia, etiam plebania potest uti grangiis seu Wariscapiis seu Wastinis, v.g. corrientem libere et tanquam principalis, et alii spirituales eodem modo sunt incolae omnes, quia fundatrix donavit eam pauperibus, ex quo pauperes debent instare pro suis intervenientibus animalium.

Waltherus Sparnests ad omnia praemissa.

Item dictae ecclesiae custodes tenentur servire plebaniae in omnibus negotiis curare, et in mandatis spiritualibus sine pretio ex quo habent panes plebaniae et accidentia campanarum, ideo debent etiam plebaniae hostias et vinum et unus eorum consilium pro eo vel cum eo ibi secundum plebani velle. Adhuc quippe enixe voluit Domina fundatrix omnia novalia et illas decimas non usitatas tunc temporis ad decimandum, licet in futurum Praepositus et capitulum, capellani vel vicarii extraneum elegerint in perpetuum plebanium (sic) et

Et habebit almachium cum eis in omni loco uti varium, et quod sit princeps cois (sic) bonorum Ecclesiae ex qua ratione plebaniae provenit tamen voluit quod non sit oneratus in canto cum capitulo, et non habebit onera capituli neque chori nisi in suis tribus missis cujus dominicalem potest cantare cum

Et habebit cum eis in omni loco, uti almutium varicent. et quod sit princeps omnium bonorum ecclesiae ex qua ratione plebaniae pervenerunt, tamen voluit quod non sit oneratus in cantu cum capitulo, et non habebit onera capituli neque chori, nisi in tribus suis missis, dominicalem potest cantare cum

omnibus choralibus et capitulariis
si voluerint et alias non.

Waltherus Sparneths ad omnia
praemissa.

Et quibus contigerit contrarium praemissarum, possunt querelam facere ut supra.

27 Item tenentur Praepositus et Capitulum concilium generale celebrare in festo S. Servatii annuatim.

28 Item secundum foundationem fundatrix fundavit multa de suis propriis bonis, praebendis v.g. terras capones, census in augmentatione praebendarum et omnia quae donavit cum suo dominio addidit quia fuit de omnibus bonis domina, quia providit praebendis ita quod sint liberae omnes omni censu et canonici mei sunt domini de suis bonis, sed decimae spectant plebaniae. Et est plebania liberata secundum foundationem ab omni onere Ordinariorum in precibus, in talliis in exactionibus seu precibus pecuniariis Episcopo, Archidiacono vel decano, et voluit fundatrix quod plebania praedicta nunquam praescribatur in aliquo, licet aliquis plebanus aliquid faceret contra privilegium vel foundationem, et quod semper patiens injuriam potest conqueri ut supra. Et haec promiserunt servare dicit fundatio.

24 Item plebania habet tres missas in septimana ratione plebaniae et tenetur Capitulum celebrare omne officium animarum et missas exsequiarum secundum foundationem, et ex quo Capitulum tenetur in illis, ideo habet in praedicta participationem cum plebania. Et voluit fundatrix

30 in quantum Praepositus et Capitulum resignarent plebaniam et se ingerent quod tunc futurus plebanus habebit omnium....

7.
omnibus choralibus et capitulariis si voluerit et alias non.

Et quibus contingit contrarium potest facere querelam ut supra.

Item tenetur Praepositus et Capitulum celebrare generale capitulum in festo S. Servatii annuatim.

Item secundum foundationem fundatrix donavit multa de suis bonis, praebendis... terras, capones, census in augmentationem praebendarum et omnia quae donavit cum suo dominio

dedit quia ipsa fuit de omnibus bonis domina, quae providit praebendis ita quod nullae sint liberae ab omni censu, et canonici sunt mei domini de suis bonis, sed decimae spectabat ad plebaniam. Et est plebania liberata secundum foundationem ab omni onere Ordinariorum in precibus, in talliis, in exactionibus seu precibus praesummarys episcopo, archidiacono vel decano, et voluit fundatrix quod quod plebania praescripta non praescribatur in aliquo, licet aliquis plebanus otaret aliquid contra privilegium vel foundationem; et quod super patiens injuriam potest conqueri ut supra.

Item plebania habet tres missas in septimana ratione plebaniae, et tenetur capitulum celebrare omne officium animarum et exsequiarum secundum foundationem, et ex quo tenetur in illis, ideo plebania habet participationem cum plebania. Et voluit fundatrix in quantum Praepositus et Capitulum resignarent et se exonerarent quod tunc futurus plebanus habebit omnium

libere et absque ullo onere, ita quod erit liber ab omnibus horis in cantu canonicorum, sed eget suam ecclesiam et suum populum secundum quam melius potest, libere et ab omni alicujus mali intermissione seu damnabili interruptione capitulorum.

Item non tenetur plebanus seu ejus hebdomadarius ire ad consilium synodale Geldoniense nisi pro litteris mandatorum mittendis custodient, si et in quantum voluerint quia de omnibus aliis quae ita tractantur, secundum fundationem est numeratus et liber Et sic si Ordinarii aliqua vellent de dicta plebania habere, seu plebano seu hebdomadario plebaniae bona, seu onera saecularia seu spiritualia, potest dictus plebanus querelam facere apud ducem vel ejus scultetum seu succellum, vel ad ejus priorem, et tunc quilibet potest concedere fructus eorum, census et capones et omnia spiritualia bona sita in Brabantia omnia ad eos spectantia

Volgende Keulse tekst ontbrekt bij Langius.

Et adhuc plura alia quae non exposui causa brevitatis temporis sed scripsi ea quae sunt magis necessaria, et pluries scripsi nomen nostrum cum signo manuali, ex quo non scivi alia scripta quam in istis diversis partibus et etiam volui esse circa medium et non inveni meliora spatia circa medium et in fine volui, et his non feci aliqua damna quia de ista scriptura lecta modicum est curandum, ex quo iste liber non servivit in hoc in spatium decem annorum transactorum, et mansit semper istum curam tenebrosam ad unam diem conclusam, postquam fuit scriptum mansit in chirographum spatio decem annorum. Item ista littera fuit subsignata GUI PLU BOVARAS MAEDICTV et cum sigillo parvo ejus capituli necnon archidiaconi et omnium aliorum Ordinarii Trajectensium, Legiae et Tongrensi.

Volgende Keuse tekst vinden wij niet bij Langius wel bij DE WACHTENDONCK

Et si quis canonicorum negligens esset quod non poneret vicarium, vel

8.
praebendam libere et absque alio onere et habebit decimam partem omnis praebendae libere alio onere tam de missis quam de cantu; ita quod erit liber ab omnibus horis in cantu canonicorum, sed reget suam ecclesiam et suum populum secundum quod melius potest, libere et ab omni alicujus intermissione seu damnabili interruptione capitularium.

Item non tenetur plebanus seu ejus hebdomadarius ire ad consilium generali Geldoniensem, nisi pro litteris mandatorum mittere suam custodem et si et in quantum voluerint quia de omnibus aliis quae ubi tractantur secundum fundationem est numeratus et sic si Ordinarii aliqua vellent de dicta plebania habere seu plebano seu hebdomadario plebaniae bona, seu onera saecularia vel spiritualia, potest dictus plebanus querelam facere apud ducem Brabantiae vel ejus scultetum seu senescallum, vel ad ejus patriam, et tunc quilibet potest concedere fructus eorum, census et capones et omnia spiritualia bona Ordinarii illarum trium villarum.

cf. tekst van de Wachtendonck

33 quod non poterit inquirere, tunc capellani vel capitulum debent servire communiter illi vicario et debent omnes fructus comedere libere sine Praelati sui contradictione etiam secundum foundationem.

34 Item dictus Dux habet defendere dictas tres villas et ab omni damno Teutonico Dedarginden omnibus quavis et tunc dictae villae habent servire Leodiensibus quantum necesse est Ecclesiae et pro ejus defensione et non pro eorum bonis secundum foundationem et ista non debent prosequi, debent plebanus vel villicus villarum, in quibus majorem incolae habent fiduciam sub expensis incolarum, quando necesse erit causa litis sive guerrae et ipsi patriotas, vel eorum homines vel aliquis ipsorum pergat ad Ducem vel ad patriam pro defensione, tunc Brabantini tenentur defendere villas, alias incolae villarum non tenentur servire Brabantinis in guerris suis

35 Voluit fundatrix, cui villae spectabant et populus et totum dominium quia non habuit superiorem nisi Caesarem; quia in suam attulit cameram suum concilium, quando solebat facere suum iudicium cum suis scabinis et mansionariis;

36 Quod concilium mansionarum donavit canonicis cum suis terris, caponibus et censibus, ita quod non habet pergere ad aliquod caput iudicio et qui faciunt contrarium, faciunt contra dominium fundatricis, et omnes terrae quae faciunt in parochia seu Parochiis dictarum villarum, tenentur sub jure mansionariorum.

Brabantia non est eorum caput, neque

18. 77
Et si aliquis canonicorum negligens esset quod non poneret vicarium, vel eo quod non poterit acquirere, tunc capellani vel capitulum debent servire communiter illi vicario, et de ea omne fructus comedere libere, sine praelati sui contradictione etiam secundum foundationem.

Item dux habet defendere dictas tres villas ab igne et ab omni damno Teutonico Vadinghe in omnibus guerris et tunc dictae villae servient duci, licet esset contra Leodienses in omni guerra Item quando oēs ~~guerrant~~ ^{guerrant} contra aliquos alios etiam....pro eorum defensione et libertate

....

in quibus incolae habent fiduciam sub expensis incolarum.

Quando necesse erit causa litis sive guerrae, et ipsi patriotas, vel eorum homines vel aliquis ipsorum pergat ad ducem vel ad patriam pro defensione, tunc Brabantini tenentur defendere villas, alias incolae villarum non tenentur servire Brabantis in guerris suis

Item voluit fundatrix, cui villas spectabant et totum dominium et populum quia non habuit superiorem nisi Caesarem, quia in sua attulit curia cum suum consilium quando solebat facere suum iudicium cum suis scabinis et mansionariis.

37 Quod consilium ^{scabinorum} ~~mansionariis~~ donavit Leodiensibus et consilium mansionariorum donavit canonicis cum suis terris, caponibus et censibus, ita quod non habet pergere ad aliquod caput iudicio et qui faciunt contrarium, faciunt contra dominium fundatricis et omnes terrae quae jacent in parochia seu parochiis dictarum villarum tenentur sub jure mansionariorum Brabantia non est eorum caput, neque

dominus illarum terrarum, neque aliquis forestarius potest capere aliquem supra illam terram ratione arrestationis seu alterius alicujus jurisdictionis quia fundatrix fuit domina illarum terrarum et dedit dominia.... et non Brabantini et fuit tunc temporis una villa et non minus ut dicit fundatio

et ita ampla fuit tunc temporis parochia Hugardiensis, et fundatrix fuit domina omnium dictarum et nullus alius secundum foundationem.

Notandum quod non omnes dedit ꝑ canonicis curias... tamen sibi omnes spectabant. Sed divisit in diversis partibus et unicui que proprium fecit dominium suum.

Et fundatrix fuit de Caroli regis Francie progenie, papa et reges tunc temporis mutaverunt eorum nomina et non Alpaidis Pipini, quae etiam augmentavit ecclesiam bonis. Item licet nisi unus custos esset, ille tenetur servire plebaniae secundum foundationem in missis et aliis omnibus, et fabrica reddet ornamenta ei. Item omnes oblationes totius parochiae spectant ad stolam oblatae non oblatae spectant plebaniae pro dimidietate, et si canonici dimitterent plebaniam, voluit fundatrix quod tunc futurus habeat omnia jura quae ad plebaniam noscuntur spectare et omnia illa de quibus superius facta est mentio

Etiam debet futurus plebanus uti almutio vario cum canonicis secundum foundationem, tamen voluit fundatrix quod nullus habeat agere cum canonicis in choro neque in concilio, neque

14. 101
dominus illarum terrarum, neque aliquis forestarius potest capere aliquem super sive supra illam terram ratione arrestationis vel alicujus alterius jurisdictionis quia fundatrix fuit domina et iudex illarum terrarum et dedit dominia ut dictum est supra.... et non Brabantinis ob aquam et aerem usque ad prope Thenis montem et fuit tunc temporis una villa et non civitas ut dicit fundatio, et ita ampla fuit tunc temporis Hugardiensis parochia et fundatrix fuit domina omnium dictarum et nullus alius secundum foundationem.

Notandum quia non omnes dedit canonicis curias, sed fecit quamplures curias tamen sibi omnes spectabant, sed divisit in diversis partibus, et unicuique parti proprium fecit dominium suum. Et fundatrix fuit de Caroli regis Francie progenie, ipsa et reges tunc temporis non mutaverunt eorum nomina, et non fuit Alpaidis Pipini quae etiam augmentavit ecclesiam bonis. Item licet nisi unus custos esset, ille tenetur servire plebaniae secundum foundationem in missis et aliis omnibus et fabrica reddet ornamenta ei, et omnes oblationes totius parochiae spectant plebaniae ad stolam non oblatae spectant plebaniae pro dimidietate, et si canonici dimitterent plebaniam, voluit fundatrix quod tunc futurus habeat omnia jura quae ad plebaniam noscuntur spectare et omnia illa de quibus superius mentio est facta.

Etiam debet futurus plebanus uti almutio vario cum canonicis secundum foundationem, tamen voluit fundatrix quod nullus habeat agere cum canonicis in choro, neque in concilio, neque divisit in diversis partibus, et unicuique parti proprium fecit dominium suum. Et fundatrix fuit de Caroli

neque in cantu, nisi in quatuor festis cantabat summam missam, vel alius pro eo, tamen potest cantare si vult, et quando cantabit, habebit summum locum in choro et in processione quia voluit plebania praesentaretur a canonicis de jure suo

40 Et potest plebania libere matrimonia celebrare in honestis locis per totam suam parochiam et extra ecclesiam, si voluerit, sine contradictione Ordinariorum, et hoc etiam privilegium habet plebania secundum foundationem Et licet plebanus erraret in illo privilegio non possunt praescibi, quia promiserunt Ordinarii et sigillaverunt.

41 Et si aliquis vellet contradicere potest tunc plebanus querelam facere apud ducem Brabantiae ut dictum est semper.

42 Item licet omnia in parochia sint situata de quibus Domini Vicarii visitaverunt afferre sua judicia Lovanii et tenere pro eorum capite, tamen non sunt caput ut etiam dictum est, et licet patitur quod sit caput, propter melius consilium, tamen non bona Lovaniensium sed Leodiensium, et spectant parochiae Hougardiensi, et nullus parochianus seu patista potest ~~aperire~~ super illis terris capi a foresteriis Brabantinorum secundum foundationem quia fundatrix fuit caput et attulit totum suum consilium in camera sua, et ista fuit libera ab omni jurisdictione aliorum dominorum et ordinariorum.

43 et ejus terra et patria fuit regia, v.g. primi Caroli Regis Franciae

neque in cantu nisi in quattuor festis cantabit summam missam, vel aliquis pro eo potest cantare si voluerit et quando cantabit, habebit summum locum suam praescriptionem quia noluit plebania praescribatur a canonicis de jure suo.

Item potest plurima libere matrimonia celebrare in honestis locis per totam suam parochiam et extra ecclesiam si voluerit, sine contradictione Ordinariorum.

Et hoc etiam privilegium habet plebania secundae foundationis

et licet plebanus erraret in illo privilegio non potest praescibi quia promiserunt ordinarii et sigillaverunt.

et si aliquis vellet contradicere potest tunc plebanus querelam facere apud ducem Brabantiae ut supra dictum est semper.

Et licet aliqua in parochia sunt situata, de quibus domini et mansionarii usitaverunt afferre sua judicia Lovanii et ceperunt Lovanienses tenere pro eorum capite, tamen non sunt caput ut etiam dictum est. Et licet patitur et sit caput propter melius consilium tamen non sunt bona Lovaniensium sed leodiensium et spectant parochiae hugardiensi et nullus parochianus seu patriota potest capi a foresteriis illas terras Brabantinorum secundum foundationem quod domini et mansionarii non sunt caput quia fundatrix fecit caput et attulit totum suum consilium in camera sua et ipsa sunt libera ab omni jurisdictione aliorum dominorum et ordinariorum.

Et ejus terra et patria fuit de progenie Seynderea, v.g. primi Caroli regis

et ei qui perdiderunt libertatem ei et
suae patriae in perpetuum quam habet.

Walterus Sparmets ut supra.

Item notandum quod limae parochiae
habet notum transitum ab uno limite
ad alium, et non curvam. Et omnia
bona cum terris infra dictam limitem
situata sunt bona Leodiensium et non
brabantinorum secundum foundationem.

45 ¶ Non potui tantum scripsisse causa
brevitatis, tamen multa omisi in
foundatione quae hic non habentur, eo
quod non potui adimplere tamen expo-
sui ita breviter ut potui, et semper
valens melius; scripsi et quia me-
lius fuit extraxi.

Item potest quilibet subditorum
~~facere testamentum libere~~
potest libere facere testamentum
absque licentia facta Praelati, et
46 licet aliquis obiret intestatus,
in ~~de~~ nihil habent jurisdictionis
subditi sui, sed amici habebunt
omnia bona.

Sic erat signatum, praesens copia
autentica de verbo ad verbum; Quod
attestor manu propria. Ita est Do-
47 minus Johannis Petri ad praemissa,
notarius apostolicus specialiter
requisitus subscr.

ontbreekt

Item notandum est quo lines paro-
chiae habet restaurare transitum
ab uno limite ad alium et non curvam
et omnia bona cum terris infra dictam
lineam situatis, sunt bona Leodien-
sium et non Brabantinorum secundum
foundationem.

ontbreekt in de andere kopies

Item quilibet subditorum potest fa-
cere testamenta absque licentia sui
prelati, et licet aliquis obiret
intestatus nihil habet praelatus
in bonis sed subditi sui scilicet
amici habebunt omnia bona sua.

Item alpaidis Pipini augmentavit eccle-
siam sed non fuit aliquid contra
foundationem dictam, Sed fuit causa
quod fuit appensa scholastriae Coloni-
ensi majoris ecclesiae ab uno cardina-
le eo quod ecclesia non debeat vexari
a Leodiensibus neque a Coloniensibus
Anno 1203 et imposterum ab uno alio
Carli.

Tekst van Inferius scriptum erat : Collata haec postrema extracta per
Vilvoorde copiam cum sepedicto praevetusto libello manuscripto conor-
dant, die 13 martii 1619. Quod testor Arnoldus Laurens etc...

Tekst Langius : Et ego Walterus Schamers apostolica et imperiali auctori-
tate notarius ~~Hugardiensis~~ Leodiensis diocesis exscripsi
praesentia ex fundatione Hugardiensis anno M CC secundo,
mensis januarii, die tertia, in praesentia subscriptorum
dictae ecclesiae capellanorum Henrico Sonckel, Arnoldo Reet
Stephano Scamers.
Walterus schamers quo ad vera breviter de fundatione extrac-
ta. Et iste liber fuit deportatus tunc temporis de choro
per spatium decem annorum.

Bespreking van de Fundatio Alpaidis
Capituli Hugardiensis.

Als we zo drie kopies van die zogezegde "FUNDATIO ALPAIDIS" naast elkaar hebben gelegd, krijgen we een goed overzicht van wat dit oude dokument te betekenen heeft. (De 4° kopie, die van De Wachtendonck, hebben we terzijde gelaten omdat ze {buiten enkele varianten in woorden} niet veel verschilt van de drie andere kopies.)

Bij een eerste oogopslag, een eerste lezing van het manuscript kunnen we al dadelijk vaststellen dat alle kopisten van de XVIIe e. een zeer oud dokument voor ogen hebben gehad hetwelk ze, zo goed of kwaad het kon, woord voor woerde hebben willen afschrijven. De inleiding van DE WACHTEN-DONCK geeft de sleutel van de vele varianten :

"Ex fragmentis aliquot foliorum quae vetustate temporis sunt in aliquibus locis corrosa et valde illegibilia et stilus admodum barbarus. Quae mutuo habui a Dno Bostraets Hugardiensi anno 1613 qui tunc tempore erat annorum 83. Et is habuerit fratrem uterinum Dnum Georgium Berwoets, canonicum Sti Martini qui obiit 1590 annorum 83 etiam a quo habuerit traditum. (Is alias fuerat secretarius Cornelii a Bergis, ep. Leod.)

De ronkende titel van het schrift "Fundatio Alpaidis van het kapittel van Hoegaarden, opgetekend in een oud missaal, gevonden in een donkere kamer tussen het archief van de kerk van Hoegaarden, en ondertekend van een notaris in 't bijzijn van drie kapelaans getuigen." moet wel grote indruk gemaakt hebben, zodanig dat het herhaaldelijk werd afgeschreven. In feite lijkt dit oud document op een samenbundeling van opeenvolgende annotaties door een plebaan opgetekend. Een plebaan die de hertog van brabant gunstig was gezind en die vooral zijn eigen privileges, te rechte of ten onrechte wilde benadrukken.

En alles - en dit was een kapitale fout- wilde toeschrijven aan een regeling door Alpaidis, stichteres van het kapittel. *Dit om er kracht bij te zetten,*
We mogen dit ~~enkele~~ tendentiekus dokument betitelen als een "falsum".

Is dit falsum dan gekomen waardeloos ? We menen van niet zoals we verder zullen zien.

Vooreerst een woord over de ontdekking ~~van het document~~ en het mogelijk ontstaan van het document/.

Mogelijke ontdekking van het manuscript.

Waarschijnlijk heeft het manuscript lange jaren onbenut gerust in het archief van de kerk van Hoegaarden. Was het oorspronkelijk opgetekend in een oud missaal, zoals beweerd werd ? Dat kan wel sterk betwijfeld worden. Hebben in 1202 (?) notarius SCHAUBENS (we zullen hem zo maar noemen) en de kapelaans, getuigen, hun handtekening gaan plaatsen in dat oud missaal ? Niet aan te denken. Ze hebben hun handtekening gezet achter een "libellus", een bundeltje folianten. En het is dat wat de kopisten van de XVIIe e. hebben gezien en afgeschreven.

Het kapittel van Hoegaarden was niet een vast gesloten gemeenschap zoals een abdijgemeenschap waar alles zorgvuldig werd onderhouden en bewaard.

Hun grootste bekommernis was de vruchten van hun prebende op te trekken. Ze hadden hun kerk in verval laten komen. Ze resideerden weinig en lieten zich vervangen door kapelaans. Soms, maar dan zeer zelden, werd door de proost, residerend in Keulen, of zijn afgevaardigde, een kerkbezoek ^{ingesteld} instellen.

In 1521 toch heeft de proost, Johan van Epstein, ^{scholaster van het Domkapittel van Keulen} een commissaris afge-stuurd om een onderzoek in te stellen in zijn kapittel van Hoegaarden. In het relaas van dit kerkbezoek treffen wij hetvolgende aan : de commissaris vroeg naar de statuten van het kapittel. De aanwezige kamunniken gaven ten antwoord dat ze nooit statuten hadden gezien of ervan gehoord; als die werkelijk bestonden, moesten ze in handen zijn van de vice-proost die alleen de sleutel van de archiefkast had. Hij bevool dan drie sleutels te maken en te deponeren bij verschillende personen. De archiefkist werd geopend. Daarin werden allerhande brieven gevonden die de commissaris niet kon lezen. Ten slotte bevool hij alle archiefstukken, ook deze in persoonlijke handen gehouden, te verzamelen en aan de Proost van Keulen te bezorgen. De Proost zou ze dan later terugbezorgen.

In datzelfde jaar (A.R.A. greffes scab. Hougaerde, Dorpsrekeningen 1498-1527, n° 4247 lezen we :

"betaelt Liebrecht vander Spicht vandat hij metten kerckmeesters uut bevel vander dorpe ende tot profijt vander kercke gesonden is geweest tot Coelen aende proest; uitgeweest 8 dagen te voet 4 gulden."

Het ging om werken aan de kerk. Misschien heeft hij ook de archieven teruggebracht.

Wat er ook van zij. Het document van 1202 is in Keulen terecht gekomen, afgeschreven. ^{Vanuit Hoegaarden zal het} Vanuit Hoegaarden zal het terecht gekomen zijn in Luik bij ~~Maximus~~ Prims Langius en later bij De Wachtendonck. Het kwam ook in Brabantse handen.

Waar is het origineel gebleven ? Open vraag. Geen erg echter. We zouden het nu niet beter kunnen lezen dan de kopisten van de XVIe e.

Wanneer werd het origineel falsum ^{ondertekend} opgesteld?

Twee datums werden vooropgesteld : 3 januari 1102 en 3 januari 1202.

Keulen, Petrus Divaeus en J.B.Gramaye (deze laatste kan voortgegaan zijn op Divaeus,) schrijven 1102. De anderen 1202.

Eigenaardig, juist zoals bij de stichtingsdatum van het kapittel, is hier ook de nadere bepaling van het jaartal overal dezelfde : 3 januari.

Het jaartal 1102 is alvast foutief. Het dokument spreekt alleen over de hertog van Brabant. Welnu in 1102 was er nog geen hertog van Brabant. De ~~graaf~~ graaf van Leuven kreeg pas die titel in 1106. We vragen ons ook af of in 1102 al familienamen of toenames werden gegeven, zoals het hier het geval is bij de ondertekenaars.

Zolang het tegenovergestelde niet is bewezen houden we ons aan 1202

3.
Allesszins moet het geschreven zijn vóór het afsterven van het huis van Leuven in 1355 bij de dood van Jan III. En tijdens de regering van Jan III vanaf 1312, had het ook niet veel zin meer.

De Opsteller van het document.

Een plebaan die de hertog goed gezind was en zichzelf nog meer.

Een goed moment voor de opstelling was ongetwijfeld toen twee clerici Van Hoegaarden, notarissen waren in de kansellarij van Hendrik I tussen de jaren 1198-1225.

(in nota: *Analecta pour servir à l'histoire...* 2e série, t. X (XVI) 1er livre Les Chancelleries inférieures en Belgique, p.153.)

Meestal worden ze genoemd "notaris" andermaal "Magister" ook "clerici"

In 1205 : Magister Renerus de Hoxem, magister Renerus de Hugardis, clerici ducis.

In 1210 : Magister Reynerus noster prothonotarius

In 1223 : Magister Reinerus canonicus Hugardiae, magister Walterus et Joannes, notarii ducis.

In 1210 wordt als getuige vernoemd : magister Walterus, notarius

Slechts in 1223 wordt Reinerus kanunnik van Hoegaarden genoemd, maar hij is dat al eerder : Jean de Brustem vernoemt in de "Slag van Steppes in 1213 Reinerus, canonicus Hugardis, consiliarius ducis.

in nota : Jan van Brustem heeft geen goed woord voor deze kanunnik en schrijft : Reinerus, vero lecto accumbens, phreneticus, lingue sue devorator et manducator est effectus."

Tweemaal zien we een magister Walterus in het Hof van Hendrik I, nl. in 1210 en 1223. Zou dat soms niet Walterus Scharius, de ondertekenaar zijn als notaris van de Fundatio Alpaidis ? Een gangbare veronderstelling, meer niet//.

Van meer belang is nu de inhoud van het schrift na te gaan en te vernemen wat aan de hertog, aan de plebaan en de overige instanties wordt toebedeeld.

De uitgebreide macht van de Hertog.

(De nummers verwijzen naar de nummering in de tekst.)

(3) De Proost van het kapittel moet zijn kanunniken verdedigen. De Proost met de kanunniken hun onderdanen.

Doen ze dat niet, zal degene wie onrecht wordt aangedaan beroep kunnen doen op de Hertog. Deze zal de benadeelde onder zijn bescherming nemen. Om dat te doen mag de Hertog beslag leggen op de prebenden van de Proost en de kanunniken totdat recht is geschied.

(4) Wanneer nu de Bisschop goederen afneemt van voorzegde onderdanen, zal de Hertog de luikse goederen gelegen in Hoegaarden, Bevekom en Tourinnes mogen in bezit nemen totdat de benadeelde recht heeft bekomen want de Stichteress stelde de Hertog aan als advocatus, beschermheer van de voornoemde kerk.

(5) De stichteress Alpaidis gaf aan de Hertog Jodoigne in eigendom en ook het volk van Hoegaarden, Bevekom en Tourinnes tot hulp van de Hertog

- als het ging om de Brabanders te verdedigen
- bi (5) De Hertog moet de drie voornoemde dorpen, Hoegaarden, Bevekom en Tourinnes veilig stellen voor alle afpersingen en plagerijen van de Luikenaars.
- (6) Indien de kanunniken hun onderhorigen niet kunnen verdedigen tegen de ordinarissen van Luik, kunnen ze altijd beroep doen op de Hertog.
- (7) De Proost heeft geen jurisdictie buiten zijn kerk, maar de stichteres gaf jurisdictie aan de Hertog in voornoemde dorpen en Geldenaken; dit volgens de fundatie "tiennalis"
- (17) De Hertog mag het beneficie van de Proost of het Kapittel afnemen en aan een ander geven als proost of kapittel iets doen tegen de fundatie.
- (18) Indien de Hertog niet bij machte is zijn kerk (die v. Hoegaarde) te verdedigen kan hij beroep doen op de koning der wereld. t. t. z. de koning der Franken. (Variant in Keulen : beroep doen op de koning der wereld, t. t. z. Cesar (de keizer) of de koning der Franken.)
- (25) De Hertog verkreeg van de stichteres Perwez, Melin, de drie Geesten en vergrootte Brabant met vele kleine dorpen. Ook gaf ze Meldert met aanhankelijkheden (Wat volgt alleen in de tekst van Keulen): om vrij (als Brabantse corridor) door eigen brabantse gebied te trekken met zijn volgeladen karren, met vaste of vloeibare vracht om zijn goedje daar vrij te verkopen enz...)
- (34) De hertog moet de drie voornoemde dorpen verdedigen tegen het Teuto-nisch gevaar.

Commentaar.

Het is volstrekt uitgesloten dat Lambertus, graaf van Leuven, en zijn opvolgers, die advocatia met al wat erbij hoort, zou verkregen hebben van de stichteres van het Kapittel, Alpaidis. Men weet dat tussen de duitse keizer, Otto I, II en III en de opvolgers der Carolingers een openbare vijandschap bestond. Alpaidis stond zeker langs de kant der Duitsers, Haar huwelijken, eerst met Godfried, een duiser, gunsteling van de keizer en van zijn broer Bruno, hertog van Lotharingen, en later met Eilbert van Ardennen toont aan langs welke kant ze stond. Keizer Otto III, gaf het graafschap Brunengeruz (waaronder o.a. de drie voormelde dorpen waren gelegen) aan Notker, bisschop van Luik om zijn westergrenzen te verdedigen. Dat had hij ook gedaan met aan Godfried eerste echtgenoot van Alpaide het graafschap Henegouwen te verlenen. Alpaide stelde haar kerk en kapittel onder de hoede van de machtige Heren van het Domkapittel van Keulen.

Als de graaf van Leuven en zijn opvolgers de hertogen van Brabant zulke macht (waarvan hier sprake is en die ze werkelijk bezaten) dan is hun die macht toegekomen door sluwheid en veroveringsdrang.

Zijn verovering begint met de Slag van Hoegaarden in 1013. Hij wint die slag tegen Balderik II, bisschop van Luik die in de hoofdplaats van Brunengeruz, Hoegaarden, een burcht begint te bouwen. Was Lambertus al in Leuven in 980-81 (stichtingsdatum v. l. kapittel?) Dat was 30 jaar voor de Slag v. Hoegaarden 1013 Hoe oud was hij dan?

Het ging vooral op het recht van de "clockslach", soldatendienst. De mannen van Hoegaarden, Bevekom en Tourinnes hebben zich steeds geschaard langs de kant van de Hertog, ook als hij tegen de Luikenaars had te strijden. Als dezelfde tijd ze werden opgeroepen door de Prinsbisschop en door de Hertog, togen ze op met de Hertog.

Abraham van Score, schepen van Hoegaarden, 70 jaar oud, heeft als woordvoerder van een twintigtal notabelen van het dorp, volgende verklaringen afgelegd en bevestigd :

1. Hij zegt dat de hertogen van Brabant het recht hebben op de "clockslach" zelfs als hij in oorlog is met de bisschop van Luik. Het geval heeft zich voorgedaan.
2. Op de vraag of het geweten is dat Hoegaarden, Bevekom en Tourinnes als een eiland geheel omsloten zijn door Brabants gebied, antwoordt hij bevestigend. (Hiermee krijgt men de indruk dat de Hertogen dit gebied ook liefst in handen hadden. Het is hun niet gelukt !)

Abraham van Score weet niet te zeggen of de Hertog rechten had op de waterlopen, de molens en de weverijen.

3. Evenmin weet hij dat de Hertog soms genade had verleend aan misdadigers van Hoegaarden, maar wat hij wel weet is dat de bisschop soms genade heeft verleend.
4. Wat de voogdij over de collegiale kerk van Hoegaarden betreft, bevestigt hij van oudsher te hebben horen zeggen dat de Hertogen van Brabantbeschermheren (advocés) van die kerk zijn geweest; dat die kerk geenszins afhankelijk is van de bisschop van Luik, uitgezonderd de pastoor en de parochianen, maar ze is wel afhankelijk van de aartsbisschop van Keulen en dat de domscholaster van Keulen Heer en Meester is van de prebenden als proost van deze kerk.

Ten gevolge nochtans van de voogdijschap (advocerie) der Hertogen, hebben zij het recht de vruchten van een prebende op te eisen als er betwisting bestaat over een prebende. Hij heeft van zijn vader nog horen zeggen, dat deze, in naam van Hertog Jan, en op zijn bevel, de vruchten van een prebende heeft aangeslagen.

De andere notabelen hebben het ook horen zeggen, maar hebben het geval niet meegemaakt.

Verder gaat het over een paar veldslagen waar de Hoegaardiërs aan de zijde van de Hertog hebben gestreden.

Zo ziet men dat de Hertogen van Brabant hun machtsgreep over Hoegaarden Tourinnes en Bevekom hebben behouden tot in de XIVe e.

Alle rechten toegeschreven aan de Hertog in ons document van 1202 zijn praktisch ^{gegrond} ^{op de dreiging}. De voogdij (misschien beter gezegd "de hoge justitie") werd hem soms tijdelijk uit de hand gespeeld, maar de voogdij der kerk bleef hij behouden. Zo had hij toch steeds een voet in huis. De "clockslach" behield hij ook:

(Alpheid, de slachters)

Het enige wat niet gegrond was : het was hem niet toegekomen door

Privileges van de plebaan.

- (6) Alle kanunniken zijn in rechte plebaan, maar als ze er vanaf zien, is éne plebaan en die fungerende plebaan zal een waardige vergoeding moeten krijgen, t.t.z. de waarde van een prebende, met daarenboven de bijkomende verdiensten en wat hem rechtens toekomt.
- (20) De plebaan strijkt de vruchten op van het kerkhof. Hij heeft ook het beheer van het gasthuis (regimen clausarum ?) en het beheer van het armenbestuur.
- (21) De plebaan begeeft de beneficijs van alle altarenbuiten het koor gelegen. Hij heeft ook de bijverdiensten (accidentia).
- (22) De 40 bunder grond aan het dorp toegewezen mogen niet verhandeld worden buiten de toestemming van de plebaan.
- (25) De kanunniken moeten de plebaan verdedigen. Alle tienden horen hem toe.
- (26) De plebaan draagt de "almutius vario", grijze of witte pelsband, even goed als de andere kanunniken. Hij is immers de "princeps", de eerste beheerder van alle goederen.
Hij is niet gehouden aan de zang en de verplichtingen van het koor tenzij in drie (wekelijkse) Missen. Hij mag de zondagse hoogmis zingen. Gaat men daar tegenin dan mag hij beroep doen op de Hertog.
- (28) De plebaan is vrij van alle lasten der Ordinarii, beden, Talii, geldelijke taksen. Als de plebaan iets doet dat niet overeenstemt met de fundatie, en dat wordt hem verweten, kan hij beroep doen op de Hertog.
- (29) De plebaan heeft drie wekelijkse Missen. Hij heeft deel aan de uitvaartmissen.
- (31) De plebaan of zijn plaatsvervanger (hebdomadus) hoeft niet naar het concilie van Geldenaken te gaan. Het volstaat zijn koster te sturen met een gemandateerde brief.
- (38) De koster moet de plebaan goed dienen voor zijn Missen, en de gewaden herstellen.
- (40) Herhaling van dat de plebaan de almutius mag dragen, maar geen uitstaans heeft met het koorofficie.
De plebaan mag vrij huwelijken inzegenen buiten de kerk maar dan op waardige plaatsen.

Commentaar.

Over de voordelen de plebaan toegekend - hoofdbrok van het manuscript - valt weinig te zeggen. Het is niet uit te maken wat terecht en niet terecht wordt beweerd. Het is geweten dat de plebaan in verloop van tijd zich meer en meer wilde losmaken van het kapittel maar toch zijn prebende en vergoedingen wilde behouden.

De plebanen werden oorspronkelijk door de Proost en het Kapittel benoemd en aangesteld. In latere tijden moesten ze ook door Luik benoemd worden.

Jan VANDEN PUTTE wordt op 12-1-1659 nog als plebaan benoemd door het Kapittel. ~~17~~ Op 7-5-1663 stelt de aartsdiaken van Luik hem aan als "vicarius perpetuus" een andere benaming voor pastoor. Hij is de laatste kanunnik plebaan, pastoor. Zijn ~~op~~ neef en opvolger Henri PEETES (1705-1736) ~~17~~ schijnt niet meer te behoren tot het Kapittel evenals zijn opvolgers-pastors.

Historische gegevens voorkomend in het manuscript.

1. Stichtingsdatum van het Kapittel.

Er is vooreerst die onthutsende stichtingsdatum (anno 240 V.en L.) (221 K.) 231 (De Wachtendonck) De nadere precisering : " 6 januari, indictio nona" is op alle kopies dezelfde. En dat ten tijde van Paus CALLIXTUS.

Paus Callixtus I was paus van 217 tot 222. In deze katekumbentijd waren er nog geen Kapittels en ook geen tijdrekening volgens indictie. Daar de precisering 6 jan. indictio 9 op alle kopies dezelfde is en het jaartal verschillend, kan de vraag gesteld worden of de oorspronkelijke opsteller of de kopisten het jaartal goed hebben kunnen lezen. Wel drie cijfers, maar dan verschillend. Als het zo is - ~~17~~ we weten het niet - dan zou indictio nona juist kunnen zijn en zou het 981 kunnen zijn. 980 of 981, de waarschijnlijke stichtingsdatum.) Maar wat komt die Paus Callixtus hierbij doen ?

Is die er zo maar bijgesleurd door de plebaan-opsteller omdat hij die Paus later nodig heeft ? (De paus wordt nog driemaal vernoemd : (8) "dux habet illam potestatem a papa dicto"(K.L.en V.)

(13) "Papa Callixtus concessit privilegium ad omnia praemissa"(K.V.)

(32) "Littera fuit subsignata cum plumbo papae praedicti..." (K.

Deze drie aanhalingen van Paus Callixtus slaan terug op de tijd van de Hertog. Callixtus II was paus van 1119 tot 1124. Het was een Bourgondiër, had een zuster gehuwd met Godfried van Leuven (Dict. d'Histoire et de Geogr.éccl.) Hij heeft veel verbleven in Frankrijk en organiseerde een Concilie te Reims.

Heeft hij een overeenkomst bekrachtigd ten voordele van Godfried I ? We zullen verder zien .

Het wedervaren van het Graafschap Brunengeruz.

Gesamen overdenkomst te Gevintte.

Het is geweten hoe rond het jaar 987, de duitse keizer OTTO III het graafschap Brunengeruz verleende aan Notker, bisschop van Luik. Hoe dan Lambertus van Leuven door zijn overwinning op Balderik II, bisschop van Luik, bij de slag van Hoegaarden in 1013, met zijn opvolgers, dit graafschap in handen kreeg. Het Huis van Leuven behield het gedurende de ganse Xie e.. Leuven was er Heer en meester. In een groot geding wist echter Otbert, Prins-bisschop, dit graafschap terug te kopen in het jaar 1099. Het was een "contentio magna".

Het zal de graaf van Leuven lelijk dwars hebben gezeten. Twintig jaar later zal hij het min of meer weer in handen krijgen.

Otbert had, na afkoop, het graafschap in leen gegeven aan zijn bondgenoot Albertus III, graaf van Namen.

Omdat in die tijd dikwijls aan gebiedsroof werd gedaan, werd door de bisschop van Luik beroep gedaan op Paus en Keizer om zijn bezittingen te bevestigen. Dat gebeurde in 1155. Welnu daar zien we dat er geen sprake meer is van het graafschap Brunengeruz, door Gilles d'Orval beschreven tussen Dijle en Gete. In de confirmatie van 1155 staan nog alleen de villas : Hoogaarden (cum comitatu et advocatia et attinentiis), Bevekom Tourinnes, Tienen en Chaumont. Deze twee laatsten zijn kort nadien weer Brabants gebied geworden. Er blijven dan de drie dorpen : Hoogaarden Bevekom en Tourinnes, een smalle streep in het voormalige Brunengeruz, geheel omringd, ingesloten in Brabants gebied.

Wat is er gebeurd tussen 1100 en 1155 ?

We menen een oplossing te vinden in ons oud document van 1202 waarin vinden we in nr (9) de "Fundatio iennalis (K.)" "j envillis" (V.) waarvan wordt gezegd : "dicta fundatio fuit facta in presentia Brabantinorum et Leodiensium...et mansit per modicum tempus hic et tunc exposui praedicta" "cursorie..." Later werd ze weggedragen naar het castum van Wareme en daarna naar een plaats die ze aan niemand bekend maakten "in clauastro prope Lovanium, secundum famam."

Verder vinden we alleen in de kopie van Keulen (32) het volgende : "postquam fuit scriptum mansit in choro otiosum, spatio decem annorum. Item ista littera fuit subsignata cum PLUMBO PAPAE BENEDICTI Et cum sigillo parvo ejus capituli necnon archidiaconi et omnium aliorum Ordinariorum Traiectensium, Legiae et Tongrensium."

Er is veel geheimzinnigheid geweven rond wat men noemde de "Fundatio iennalis en variant j villis"

Het moet een geschreven tekst zijn want er werden verschillende zegels aangebracht, dit van de paus, van het Kapittel en van de Luikse bisschop. Deze fundatio verhuisde van de ene plaats naar de andere en ten laatste naar een plaats "quem nemini dixerunt" in clauastro prope Lovanium."

Het ziet er naar uit als iets dat niet openbaar mocht worden, een geheime overeenkomst !

Men stelle zich voor hoe Godfried I, de heerszuchtige graaf van Leuven moest verbolgen zijn geweest toen hij door het arbitragecomité in het groot (contentio magna) geëng het pleit verloor. Door die terugkoop van Otbert van het graafschap Brunengeruz, verloor de graaf van Leuven al zijn rechten in dit gebied. Het moest hen lelijk dwars zitten, en hij zal het spoedig - op een sluwe wijze - heroveren tussen 1099 en 1155.

L. VALDEUILLE (Fédération territ. des Princip. Belges au M.A.) opineert dat het aldus is gegaan : Toen keizer Hendrik V de hertog van Limburg

wilde straffen, gaf hij Limburg aan Godfried van Leuven en verleende hem de zo begeerde titel in 1106 van Hertog van Lotharingen en Brabant. Vanderkindere meent dat hij bij die gelegenheid dan ook het graafschap Brunengeruz terugkreeg.

Men kan zich afvragen of de duitse Keizer dit graafschap zo maar aan zijn trouwe bondgenoot, de bisschop van Luik, kon afnemen om het aan graaf Godfried van Leuven te geven. En dat hij dat zou gedaan hebben in 1106, als Otbert nog bisschop van Luik was. We zijn van mening een betere oplossing te hebben gevonden in die zogenoemde FUNDATIO J. ENVILLIS. (V), (Iennalis L.) (Iennalis, W.) om de herovering van Brunengeruz te verklaren.

Iennalis of j envillis is te vereenzelvigen met Genville, een afnankel^{ij} lijkhed van Sint Remy-Geest. Het is wat Gilles d'Orvalende "Jusana villa" toen hij de grenzen van het graafschap Brunengeruz beschreef. In de schenking van Arnoul de Geest aan de Prieuré van Hamme-Ville, wordt het genoemd "Visene Ville" of "Jusene Ville" (A. Wauters)

A. Wauters (Histoire des Communes) schrijft: Le domaine seigneurial de Genville formait de temps immémorial un fief relevant du duc de Brabant.

Les chevaliers de Geest sont fréquemment cités. Walter de Geist vivait en 1107; Olivier de Gest s'allia vers 1143 à la fille de Berthe d'Anderlecht; Arnoul et Jean de Geest fondèrent le prieuré d'Hamme; Thomas de Geest et son frère Henri souscrivirent en 1154 le don du domaine de Seumay à l'abbaye d'Heilissen.

Genville is nu nog een gehucht van Remy-Geest.

Genville was een goede plaats voor bijeenkomst. Het was Brabants gebied op de grens van het Luikse Brunengeruz, bijna palend aan Hoegaarden en Bevekom.

Van meer belang waren de personen die er toen waren om een transactie te bewerkstelligen: Godfried I de heerszuchtige graaf van Leuven die zich niet had kunnen neerleggen bij de terugkoop van Brunengeruz door Otbert; de nieuwe bisschop van Luik, Alberon van Leuven, broer Godfried van Leuven (1123-1128) Paus Callixtus II verwant met Godfried (Een zuster van de Bourgondische Paus, huwde eerst met de graaf van Vlaanderen en daarna met de Hertog van Brabant (Dictionn. d'Histoire et de Géogr. écol.)- Het was dan een klein kunstje voor Godfried om een compromis af te sluiten om het verloren gebied van Brunengeruz grotendeels terug te winnen. De Brabanders en Luikenaren kwamen dan samen in het slot van de Heer van Genville en sloten de overeenkomst die we kennen. Luik behield de drie voornaamste lokaliteiten van Brunengeruz, zoals geconfirmeerd door Paus en Keizer in 1155. Dat was een smalle strook in het oude graafschap Brunengeruz, naar geheel onsloten door Brabants gebied. En Godfried kreeg nog enkele voorrechten in dat Luiks gebied: advocatia over de kerk van Hoegaarden en de clockslach, soldatendienst. Het zal niet moeilijk geweest zijn deze

overeenkomst te laten bekrachtigen door Paus Callixtus II die veel in Frankrijk verbleef. De opvolgers van Albéron, prins-bisschop en de opvolgers van Paus Callixtus zullen het niet kunnen veranderen. ^{Voldringen} Godfried van Leuven had weer eens zijn slag thuisgehaald ! En wat de hertogen van Brabant hadden zullen ze niet meer lossen.

Bescherming der drie dorpen (34)

Hier treffen we een eerste maal een tegenstrijdigheid aan in de kopies; het gaat slechts om één woord :

(K.) zegt dat de Hertog de drie dorpen moet verdedigen tegen het Teutonisch gevaar (plundering ?) maar dat de dorpen aan de Luikenaars ten dienste moeten staan.

(L.) zegt dat ze dan de Hertog moeten dienen.

(V.) heeft deze passage weggelaten.

Waarschijnlijk hadden de kopisten hier te doen met een zeer moeilijk te lezen tekst.

De macht van Alpaidis (36)

De drie kopies (K.L.V.) zijn eensluidend wat die uitzonderlijke grote macht van de stichteres Alpaidis ^{Betreft}.

Alpaidis had de volledige heerschappij (dominium) over de drie gemeenten (ook nog vele andere dorpen n.r.) en hun bevolking. Ze had niemand boven haar dan de Keizer. Noteer dat het niet de Koning van Frankrijk is maar wel de Duitse Keizer. Ze had haar eigen bestuursapparaat : een schepensbank en een dorpsraad (concilium mansionariorum) Toen ze deze raden samenbracht in haar gerechtszaal (camera) werden de geschillen beslecht. Zij was het "hoofd"; men moest niet elders gaan voor gerecht. De schepensbank gaf ze aan de Luikenaars. De dorpsraad aan de kanunniken. Voor zover we kunnen opklimmen (13^e eeuw) zien we dat er te Hoegaarden een schepenvollege was gans afhankelijk van gezag van Luik. Luik benoemde de schepenen van Hoegaarden en dit voor hun leven.

De dorpsraad, burgemeester en gezworenen uit de verschillende gehuchten werden door het volk gekozen en dan slechts voor twee jaar. De meier en de schepenen stelden kandidaten aan. Die dorpsraad functioneerde min of meer onder toezicht van de Regentie, het Schepenvollege.

Dit voorgaande heeft geen uitstaans met het pleidooi voor de rechten van hertog of plebaan en heeft dan historische waarde.

Heeft de plebaan-opsteller een oude bron kunnen benutten/? Het ziet er zo naar uit. We hebben immers nog het volgende :

De stichteres was van het geslacht van
Farel, koning van Frankrijk. (39)

Dat is letterlijk en eensluidend te lezen in de drie kopies (n°39) Papa et reges K.); Ipsa et reges L.) ; Reges V.) non mutaverunt nomina, veranderden hun namen niet. Wil dat zeggen dat dezelfde naam

van geslacht op geslacht voortgaat ? Dan was Alpaidis' moeder ook een Alpaidis en dan stamde zij af langs moeders' kant van Alpaidis, bijvrouw van Pipijn van Herstal.

Dat heeft niet veel belang, wel die volgende woorden: "non fuit Alpaidis Pipini", dat lijkt als een rechtzetting van een algemene aanvaarde mening, nl. dat Alpaidis van Pipijn de stichteres was van het Hoegaards Kapittel. De geschiedschrijvers van het hertogdom Brabant, te beginnen met Edmond De Dwyter +1448, daarna Petrus Divaeus Grammaye, Miraëus, alhoewel deze laatste beweerden voort te zijn gegaan op het oud document van 1162 (?) ondertekend door notaris "Schörens". (Ze hebben het misschien niet gelezen tot het einde !° hebben allen Alpaidis van Pipijn aangewezen als stichteres van het kapittel van Hoegaarden.

Wat verder is de opsteller van ons document ~~(43)~~ er nog op terug: (43) "de ~~hexiaur~~ stichteres was het hoofd (caput); ze bracht haar raad (concilium) samen in haar camera" en al haar bezittingen zijn vrij van jurisdictie van alle anders Heren en Orddinarij. en haar grondgebied en vaderland was van koninklijke afkomst (L. de progenie Seynderea) nl. van de eerste Karol, koning van Frankrijk.

Het Hoegaards Kapittel afhangend van
de scholastria van het Domkapittel van Keulen.

(48) Daarin wordt gezegd dat Alpaidis van Pipijn de stichting vermeerderde en dat zij oorzaak was dat het Hoegaards Kapittel gehecht werd aan de scholastria van Keulen om niet geplaagd te zijn door de Luikenaars of die van Keulen door een kardinaal (Car li).

Dat staat niet in de kopie van Keulen. Het kan een latere toevoeging zijn. Het heeft ook niet veel zin.

Een betere verklaring zou de volgende kunnen zijn: Godfried, de eerste man van Alpaidis, was de gunsteling van Bruno, broer van de keizer, hertog van Lotharingen, gewezen ~~scholaster~~ van de beroemde Domschool van Keulen. Godfried van Julich, echtgenoot van Alpaidis werd opgevoed in die domschool van Keulen. Ter nagedachtenis van haar man, is het wel mogelijk dat Alpaidis haar kapittel onder voogdij van het domkapittel van Keulen wilde stellen.

De ondertekenaars van het "libellus".

Langius (L.) ondertekent maar éénmaal op het einde en daar is het:
Walterus SCHANNETS, apost. et imp. auct. notarius
Henrico SONCIEL

Arnoldo REET Kapelanen

Stephano SCANNETS

K. Waltherus SPANNETS, notaris

Henricus SPANNETS

Arnoldi Scherius
Stephano Scharius

(V.) Walterus Scherius, notaris

Henrici Scherius

Arnoldi Scherius

Stephano Scharius

Algemeen Besluit.

In feite is het document dat we hebben weergegeven en besproken een gebrekkige kopie van het oudste bekende geschrift over het kapittel van Hoegaarden. Daarom alleen is het reeds de moeite waard om het niet te loor te laten gaan. Er is echter nog meer.

De auteur van dit schrift is ongetwijfeld een plebaan die weliswaar de grote macht van de Brabantse Hertog heeft benadrukt, maar nog meer zijn eigen privileges heeft verdedigd.

Op eerste gezicht - kijk naar de onmogelijke stichtingsdatum - zou men denken dat de annotaties van de plebaan-opsteller vol leugens en overdrijvingen staan en dat dit document bijgevolg volkomen waardeloos is. Wij zouden meer genuanceerd daarover willen oordelen.

Die valse titel "Fundatio Alpaidis etc." en die onmogelijke stichtingsdatum, 221, 231, 240 en in margine van de doopregister van Hoegaarden vonden we 249, moet men wel wantrouwig zijn en niet verder lezen.

En nochtans zijn wij van oordeel dat dit zonderling document niet volkomen waardeloos is. Schetst het niet een toestand die heerste in de 12e, 13e en zelfs nog iets in de 14e e. ? En bevat het niet werkelijke historische gegevens ? Gegevens die bewaarheid worden langs andere bronnen ?

Wat de voorrechten aan de Hertog toegekend betreffen, dat blijkt niet gelogen. Zo hebben die hertogen hun "advocatia", hun beschermfunctie opgevat, hun recht op de "clockslach", tot zelfs in de XIVe e.

Het enige dat niet schijnt te kloppen met de waarheid is dat hij die advocatia van de stichter, Alpaidis, zou verkregen hebben.

Destijds, in 1955, heb ik een artikel geschreven waardoor ik de mening heb uitgedrukt dat werkelijk Alpaidis de "advocatia" over haar collegiale kerk zou hebben toevertrouwd. Ik heb me toen wat laten misleiden door een oorkonde van Prins-bischof Reginald, daterend van 1034, waarin deze Lambertus (II) vermeldt als "advocatus loci" in Demy-Geest (palend aan Hoegaarden) en gesitueerd "in comitatu lovaniense". Ik had er toen niet aan gedacht dat door zijn overwinning te Hoegaarden in 1013, het Huis van Leuven het graafschap Brabant veroverd en er Heer en Meester was geworden.

Wat de plebaan betreft is het niet verwonderlijk dat hij zijn privileges opeist. Die waren een voorwerp van discussies in de schoot van het kapittel. Door dit document begrijpen we ook beter welk groot belang werd gehecht aan het bezit van de advocatia en het gebied. Vandaar die verovering van het gebied Brabant in 1013 (Slag v. Hoeg.), de terugkoop door Othert in 1099, de geheine overeenkomst van Genville omstreeks 1120, terugkoop van de advocatia door de bisschop van Luik in 1248, de terugkoop door hertog Jan in 1280, de ruilhandel tussen Brabant en Luik het behoud voor de hertog van de clockslach en de "voogdij" der kerk.

23-3-1983

J. Vanden Velpen

